

ПАМ'ЯТІ ІРИНИ ПЕТРІВНИ РУСАНОВОЇ

22 жовтня 1998 р. раптово пішла з життя відома дослідниця слов'янських старожитностей, співробітниця Інституту археології Російської АН Ірина Петрівна Русанова. Її діяльність тісно пов'язана з Україною. І. П. Русановою зроблено великий внесок у вивчення празько-корчацьких пам'яток. Класичними стали розкопки низки поселень Житомирщини (Корчак, Тетерівка та ін.) і Буковини (Кодин I, II). Упродовж 1980-х рр. І. П. Русанова разом з Б. А. Тимошуком вивчала групу давньоруських пам'яток на Збручі, що демонструють тривале збереження язичницьких традицій.

Наукові розробки дослідниці широко відомі вченим-славістам. На особливу увагу заслуговують монографії «Славянские древности VI—IX вв. между Днепром и Западным Бугом» (1973), «Славянские древности VI—VII вв.» (1976), «Кодын — славянские поселения V—VIII вв. на р. Прут» (1984).

І. П. Русанова назавжди залишиться в серцях українських колег як визначна дослідниця слов'янських старожитностей, добра і чуйна людина.

ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ ІВАНОВИЧА БІДЗІЛІ

9 січня 1999 р. на 63-му році життя після тривалої виснажливої хвороби пішов від нас Василь Іванович Бідзіля, старший науковий співробітник відділу скіфо-сарматської археології Інституту археології НАН України.

В. І. Бідзіля народився 23 березня 1936 р. в с. Сасове Виноградівського р-ну Закарпатської обл. у великій селянській родині. Після закінчення семирічної школи в рідному селі навчався в педагогічному училищі в м. Хуст. 1955 р. 19-річним хлопцем він приїхав до Києва, де вступив спочатку на історичний факультет Київського державного педагогічного Інституту ім. Максима Горького, а роком пізніше перевівся на другий курс стаціонару історико-філософського факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Здібний студент добре себе зарекомендував працьовитістю та ініціативністю, навчався тільки на «відмінно» та «добре». Як і всі студенти брав участь в сільськогосподарських роботах, 1956 р. працював на ціліні.

В. І. Бідзіля рано почав цікавитися археологією. Цьому сприяв гурток при кафедрі археології, керований членом-кореспондентом АН УРСР Л. М. Славіним. Перший польовий сезон 1957 р. він працював креслярем на розкопках давньоруського міста Воїнь на Сулі в експедиції професора В. Й. Довженка. У 1958 р. брав участь у дослідженні давньоруського міста Любеч в експедиції академіка АН СРСР Б. О. Рибакова, в 1959 р. — у розкопках черняхівського поселення поблизу с. Черепин на Черкащині в експедиції М. Ю. Брайчевського. Знайомство з науковою проблематикою, археологічною «кухнею», з видатними людьми цієї професії остаточно визначили подальший життєвий шлях допитливого юнака. В. І. Бідзілі пощастило, що науковим керівником його курсових та дипломної робіт був Б. О. Рибаків. Тематика цих досліджень лягла в основу перших наукових доповідей на студентських університетських та республіканських конференціях. Його доповіді («Розкопки стародавнього Любеча», «Слов'яно-руська кераміка Середнього Подніпров'я в VIII—X ст.») були відзначені премією та почесною грамотою.

1960 р., після закінчення університету, Василь Іванович одержав призначення на роботу в Інститут археології АН УРСР, з яким і було пов'язане все його життя до останньої хвилини.

Спілкування з В. Й. Довженком, Б. О. Рибаківим та М. Ю. Брайчевським зумовили напрям наукової спеціалізації В. І. Бідзілі в галузі слов'яно-руської археології. Це позначилось і на його експедиційній діяльності: 1960 р. він разом з Є. В. Махно досліджує Компаніївський могильник. Упродовж 1960—1961 рр. проводить широке дослідження, виявленого вперше, спеціалізованого центру чорної металургії VI—VII ст. поблизу м. Гайворон, у 1962—1964 рр. розкопує поселення та металургійний центр зарубинецької культури в Лютежі.

Перші наукові статті та публікації В. І. Бідзілі присвячені вивченню металургійних центрів Гайворону на Кіровоградщині, Лютежу на Київщині, Галіш-Ловачки в Закарпатті. Ці дослідження в подальшому заклали фундамент вивчення початкових етапів історії чорної металургії на сході Європи в цілому. Разом з цим, його цікавила проблема перебування кельтів на території сучасного Закарпаття та Прикарпаття. Дослідження цієї проблеми мають наукову цінність і по сьогоднішній день.

Вже наприкінці 1961 р. Василя Івановича було обрано на посаду молодшого наукового співробітника відділу слов'яно-руської археології Інституту археології АН УРСР. Для того, хто підіймався цими шаблями академічної науки, таке швидке зростання молодого науковця буде досить красномовним.

1963 р. В. І. Бідзіля одружився з В. О. Ремовою. Від цього шлюбу народилося два сини — Андрій (1966 р.) та Олексій (1970 р.).

У 1965—1966 р. Василь Іванович обіймав посаду вченого секретаря Інституту. У 1966 р. захистив кандидатську дисертацію, присвячену латенській культурі Закарпаття. Вийшла в світ його монографія «История культуры Закарпатья на рубеже нашей эры» (1971 р.). Упродовж 1967—1968 рр. брав найактивнішу участь в організації відділу археологічних досліджень на новобудовах України. У Каховській експедиції О. М. Лескова проводить дослідження курганного могильника доби бронзи та скіфського часу поблизу с. Любимівка (1968 р.). 1968 р. Василя Івановича було переведено, а 1970 р. за конкурсом затверджено на посаді старшого наукового співробітника сектора археологічних досліджень на новобудовах України. З 1971 р. він виконував обов'язки, а з 1972 р. був обраний за конкурсом на посаду керівника Запорізької постійно діючої новобудовної експедиції (на правах відділу) — однієї з найбільших в Україні. Експедиція провадила дослідження в зоні спорудження Північно-Рогачицької зрошувальної системи. Завдяки надзвичайним організаторським талантам В. І. Бідзілі за шість років керування експедицією було здійснено величезний обсяг розкопок курганних могильників у межиріччі Дніпра та Молочної з постійним удосконаленням методики досліджень і однаковою увагою до пам'яток усіх без винятку археологічних культур.

Етапним для Запорізької експедиції та й самого Василя Івановича стало до-

слідження нині вже всесвітньовідомого кургану вищої скіфської знаті Гайманова Могила. У процесі дворічних розкопок цієї визначної пам'ятки накопичувався безцінний досвід розкопок великих скіфських курганів. На розкопках Гайманової Могили працювали Б. М. Мозолевський та М. М. Чередниченко — майбутні дослідники видатних скіфських курганів. Далі були Гайманове курганне поле, Великобілозерські, Орлянські, Дніпрорудненські та Заповітненські кургани, Висока і Плоска, Носаківські та Казенна Могили. Найскладніші за природними та технічними умовами розкопки Казенної Могили, які через наявність пливуну так і не було доведено до кінця, ще чекають свого літописця.

Наприкінці 1974 р. В. І. Бідзіля полишив посаду начальника Запорізької експедиції і перейшов до відділу ранньослов'янської археології. 1977 р. він створює лабораторію методів природничих наук в археології (відділу фізико-хімічних методів в археології, з 1988 р. — сектор науково—природничих методів досліджень в археології). Лабораторія стала базовою у вивченні давньої історії чорної металургії на сході Європи, започаткувала у стінах Інституту дослідження з палеоботаніки та палеозоології, технології керамічного виробництва тощо. Цей період відзначений новими польовими дослідженнями, серед яких треба відзначити відкриття металургійних центрів поблизу Умані, с. Синиця на Уманщині, Житомира та виходом двох колективних монографій: «Давня металургія Українських Карпат» (Ужгород, 1977) та «История черной металлургии (III в. до н.э.— III в. н.э.)» (Київ, 1982).

На хвилі перебудови В. І. Бідзіля здійснив ще один рішучий поворот своєї дослідницької долі, організувавши при Інституті археології «Науково-виробничий кооператив «Археолог». Цим передбачалась максимальна реалізація можливостей госпдогвірного фінансування археологічних досліджень задля досягнення наукового та економічного ефекту. Шість років (1989 — 1994) він віддав керівництву кооперативом, зосередившись на охоронних дослідженнях пам'яток України. Було проведено великомасштабні (широкими площами) роботи на Київському Подолі та в давньому Вишгороді, розкопки курганів у південних областях держави. На жаль, реалізація цієї високопродуктивної для свого часу ідеї (а мріялось про це ще з 1976 р.) спізнилася, мабуть, років на десять. Кооператив, який так і не встиг міцно стати на ноги, спіткала доля більшості у зв'язку з загальною економічною ситуацією в країні.

З 1994 р. В. І. Бідзіля обіймав посаду старшого наукового співробітника сектора скіфо-сарматської археології, де займався підготовкою до друку накопичених за десятки польових сезонів експедиційних матеріалів. Головним завданням для нього, безумовно, була підготовка до видання досліджень Гайманової Могили та курганів Гайманового поля. На жаль, тривала виснажлива хвороба не дозволила довести цю справу до кінця.

Його творчий доробок — 73 друківаних наукових праць. Його ім'я є серед авторів першого видання «Археології Української РСР» (розділ «Латенська культура»), (Київ, 1975), відзначеної Державною премією УРСР 1977 р., восьмитомної «Истории Украинской ССР» (розділ «Население территории УССР во II в. до н.э.— II в. н.э.» (Київ, 1977), відзначеної Державною премією УРСР 1980 р., 11-го тому 20-томної «Археологии СССР» («Славяне и их соседи» — розділи «Памятники латенской культуры на территории Закарпатья и к востоку от Карпат», «Лужицкая культура»). На жаль, цілий ряд досліджень з історії окремих германських народів залишився в рукописах.

В. І. Бідзіля упродовж багатьох років очолював виставковий комітет Інституту. За його ініціативою було проведено виставки нових археологічних знахідок у Києві, Запоріжжі, Дніпропетровську.

За видатні відкриття в галузі скіфської археології (дослідження Гайманової Могили) був відзначений премією ЦК КПУ та Ради Міністрів Української РСР.

Світла пам'ять про Василя Івановича Бідзілю назавжди залишиться у серцях його колег і друзів.